

Warszawa, 25 maja 2019 r.

prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński
Instytut Literatury Polskiej'
Uniwersytetu Warszawskiego

Opinia o rozprawie doktorskiej p. mgr Eweliny Rąbkowskiej
Kulturowe obrazy zwierząt w polskiej literaturze dla dzieci i młodzieży
w perspektywie animal studies. Wybrane problemy

Praca doktorska p. mgr Eweliny Rąbkowskiej jest prekursorska z dwóch powodów. Autorka podejmuje pionierską na polskim gruncie interpretację literatury dziecięcej z zastosowaniem narzędzi interpretacyjnych wypracowanych na gruncie animal studies. Zagadnienie to było przedmiotem zaledwie szczątkowych analiz, ograniczonych do pojedynczych pozycji literackich; teksty te w większości mają charakter przyczynków i artykułów popularnonaukowych bądź publicystycznych. Autorka ujęła zagadnienie w sposób syntetyczny, przeprowadziła rozpoznanie zarówno mechanizmów i kierunków ewolucji twórczości literackiej zorientowanej na niedoroślących odbiorców, jak i filozoficznych podstaw dokonujących się przekształceń. Właśnie ta ostatnia perspektywa, czyli zagadnienie uwarunkowań filozoficznych i wpływu refleksji filozoficznej na kształt literatury dla dzieci i młodzieży, jest drugim z powodów, dla których omawiana dysertacja zasługuje na miano pionierskiej. Zagadnienie to bowiem jest w ogóle pomijane w pracach badawczych poświęconych literaturze zorientowanej na niedoroślących odbiorców, brakuje nawet szczątkowych analiz, a omówienie wpływu myśli filozoficznej na twórczość pisarzy czy na kształt poszczególnych dzieł właściwie nie pojawia się nawet przy analizach twórczości Korczaka (Nietzsche) czy Saint-Exupéry'ego (egzystencjalizm).

Właśnie od dociekań poświęconych przemianom dyskursu filozoficznego poświęconego do relacji między człowiekiem i zwierzętami oraz implikacji moralnych z tym dyskursem związanych p. mgr Ewelina Rąbkowska rozpoczyna swój wywód. Wskazuje na kierunki ewolucji refleksji filozoficznej, obszary sporów i polemik. W kolejnym rozdziale, zatytułowanym prowokacyjnie *Maski czy twarze?*, poświęconym już bezpośrednio interpretacji utworów, dowodzi, że motywy zwierzęce były w XIX i XX w. literaturze kierowanej do dzieci i młodzieży wykorzystywane instrumentalnie, co - jak twierdzi - świadczy o niekonsekwencji w obrazowaniu samych postaci zwierzęcych: raz zwierzęta są bowiem niejako aktorami w commedii dell'arte i odgrywają narzucone im role, skrojone zgodnie z potrzebami pedagogicznymi lub ideologicznymi (znakomita interpretacja *Zwierząt mówiących* Anczyca), innym razem okazują się bliskimi dziecku postaciami obdarzonymi emocjami, życiem wewnętrznym i wrażliwością, jeszcze innym razem stają się

towarem rzeźnym i służą człowiekowi za pokarm. Już w tej części ujawniają się charakterystyczne właściwości prowadzonych interpretacji: z jednej strony Autorka nie kryje osobistego zaangażowania, emocji czytelniczych i zapału, który towarzyszył śledzeniu strategii narracyjnych przyjmowanych przez twórców; z drugiej strony z nowej perspektywy, zdeterminowane przez specyfikę narzędzi interpretacyjnych wypracowanych na gruncie animal studies, odczytuje zarówno dzieła kanoniczne (twórczość Korczaka, Brzechwy, Sienkiewicza), jak i utwory dziś zapomniane, a wydobyte za sprawą żmudnych i czasochłonnych kwerend bibliotecznych.

Ważnym ogniwem pracy są partie poświęcone folklorowi dziecięcemu, który, poddany drobiazgowemu rozpoznaniu, zostaje skonfrontowany z literackimi realizacjami motywów zwierzęcych. Podobnie jak w innych częściach Doktorantka skupia uwagę na dynamizmie zmian, kierunkach i mechanizmach ewolucji podejścia literatury do problemu cierpienia, zabijania i zjadania zwierząt oraz do relacji między człowiekiem i zwierzęciem. Pionierskie rozpoznania przeprowadzone zostały w rozdziale zatytułowanym *Opowieści o smutku i dorastaniu*, w którym Autorka przeprowadziła analizę porównawczą postaci "dzieci śmieci" i "śmieciowych zwierząt", traktowanych jako produkt spożywczy. Porównanie postaci dziecka wobec dorosłych i zwierzęcia wobec człowieka jest jednym z celniejszych zabiegów interpretacyjnych.

W rozdziale kończącym rozprawę, zatytułowanym *Od empatii do refleksji etycznej*, Autorka podsumowała prowadzone rozpoznania i skupiła się na literaturze współczesnej, dzieła historyczne traktując jako swoiste punkty startowe i przestrzeń odniesień porównawczych. W nowatorski sposób odczytała powieść Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy* oraz *Akademii Pana Kleksa* Brzechwy. Dowiodła, że współczesne realizacje motywu zwierzęcego (Rowling, Samojlik) reprezentują tę perspektywę etyczną i kulturową, o którą upomina się współczesny dyskurs filozoficzny.

Całość zamyka krótkie podsumowanie, w którym Doktorantka przedstawiła raz jeszcze jedną z głównych tez pracy: "Punkt wyjścia dla wielu piszących stanowi przeświadczenie o spontanicznej empatii dzieci wobec zwierząt".

Praca została oparta na bardzo rozległych badaniach źródłowych. Bibliografia podmiotowa obejmuje bez mała 250 pozycji, bibliografia przedmiotowa - ponad 160. Jeśli wziąć pod uwagę, że rozprawa doktorska mgr Eweliny Rąbkowskiej jest pierwszą tego typu syntetyczną pracą badawczą, że Doktorantka musiała samodzielnie poszukiwać utworów pośród dziesiątków tysięcy książek adresowanych do dziecięcych odbiorców na przestrzeni dwustu lat (od Jachowicza do Samojlika), przyznać trzeba, że był to ogromny wysiłek badawczy. Jego efektem jest nie tylko rozprawa, która stanowi sprawozdanie z badań, ale także impuls do dociekań dalszych, wieloaspektowych, łączących perspektywę animal studies z ekokrytyką, plant studies, place studies, studiami postkolonialnymi.

Ewelina Rąbkowska